

De kwakzalver in de literatuur

D.O.E. Gebhardt

Bedenklijke medische behandeling van een hondenbeet in het 'kinderboek' Pieter Smeerpets uit 1845.

In het Cultureel Supplement van *NRC-Handelsblad* van 6 juli 2007 werd enige aandacht besteed aan het boek *Der Struwwelpeter* van de medicus Heinrich Hoffmann. Het verscheen voor het eerst in 1845 en heeft veel van zijn beroemdheid te danken aan de satirische tekeningen die door de auteur zelf zijn gemaakt. Het gaat om een aantal verhalen over het (wan)gedrag van kinderen. De tekst wordt weergegeven in spottende rijmvorm. Het was de tijd waarin het burgerlijk fatsoen alles bepalend was en iedere afwijking van de blinde gehoorzaamheid aan het ouderlijk gezag direct afgestraft moest worden. Het bevorderde de kadaverdiscipline overal in Europa en verklaart waarom het boek vertaald is in vele talen, inclusief het Nederlands. Bovendien bestaat er sinds 1975 in Frankfurt am Main een museum, *Der Struwwelpeter*, dat gewijd is aan dit meesterwerk. Frankfurt was de geboorteplaats van Heinrich Hoffmann, die ook nog psychiater was. Het verklaart waarschijnlijk waarom Hoffmann zo voortreffelijk het pathologisch gedrag van de kinderen in zijn verhalen afbeeldt. Het enige wat tegen dr. Hoffmann pleit is het feit dat hij denkt dat hij te maken heeft met stoute kinderen, die hun straf niet zullen ontlopen. Hij realiseert zich niet dat hij te maken heeft met zieke kinderen die getroost en medisch behandeld moeten worden om te genezen.

Ik noem hier enkele van de zieke en niet zoals Hoffmann meende 'stoute' kinderen: De Suppen Kaspar, een jongen die weigerde zijn soep te eten en zo lang doorging met het weigeren van eten dat hij op de vijfde dag dood was. Op zijn graf werd de soepterrine geplaatst.

Dit is duidelijk een geval van anorexia nervosa. Dan is er het verhaal van Paulinchen die met lucifers speelde tijdens de afwezigheid van haar ouders. Deze hadden haar nog zo gewaarschuwd, maar tevergeefs, de verleiding was te groot en haar kleren staan binnen de kortste tijd in brand. Kennelijk lijdt zij aan pyromanie. 'Der Zappel-Philip' beschrijft een jongen die tijdens het eten wiebelt op zijn stoel en om niet te vallen aan het tafelkleed trekt. Hierdoor komt het hele eten over hem heen op de grond. Een beter voorbeeld van een kind met ADHD is nauwelijks te geven. Dan is er het verhaal van Konrad, die op zijn duim zuigt, terwijl de

De dokter als boeman

moeder dat had verboden. Het gaat hier om het pre-speen tijdperk. Of men toen wist dat duimzuigen tot kaakontwrichting kan leiden, is onbekend. In ieder geval tijdens de afwezigheid van de moeder komt plotseling een kleermaker te voorschijn, die beide duimen afknijpt.

Het laatste zotte verhaal, dat ik wil noemen gaat over een sadistisch kind, dat met een zweep zijn kindermisje en ook een hond pijnigt. 'Der böse Friederich'. De hond pikt de mishandeling niet en bijt Friederich in zijn been. Dit heeft ernstige gevolgen, want Friederich moet naar bed en krijgt een vreselijk medicijn toegediend door een arts 'Der Herr Doktor sitzt dabei; und gibt ihm bittere Arzenei'. Kennelijk denkt de arts in het verhaal dat Friederich hierdoor zal genezen van de hondenbeet. Maar het is het tijdperk waarin nog geen vaccin tegen tetanus bestaat, zodat het medicijn waarschijnlijk niet werkt. Het lijkt er op dat de medicus hier als boeman optreedt en niet als genezer. In een brief uit 1892 van Hoffmann aan een vriend blijkt dat Hoffmann bezwaren heeft gehad tegen de wijze waarop ouders hun kind bang maakten voor de medicus. Hij schrijft dat het usance was voor ouders om kinderen te waarschuwen dat als zij zich niet beter zouden gedragen, zij de hulp zouden inroepen van de schoorsteenveger of de arts! Hoffmann had dan ook de grootste moeite een angstig kind te kalmeren, voordat hij het goed kon onderzoeken. Het is jammer dat hij deze zienswijze niet verwerkt heeft in zijn boek. Hierdoor bleef nog lange tijd dit misbruik van de ouderlijke macht voortbestaan. ●